SELÂSET-NÜMÛN

kelâm-ı manzûm-ı selâset-nümûn, nazm-ı selâset-nümûn

*** *Sözlüklerde "selaset gösteren, selaset örneği" gibi anlamları olan; tezkirelerde, bu özelliğe sahip manzum sözlerin geneli için kullanılan terim.**

Sözlük Anlamı

Arapça *selâset* kelimesi ile Farsça *nümûn* sıfatının birleşmesiyle oluşan birleşik sıfattır (vasf-ı terkîbî).

Selâset için sözlükler genellikle "kolaylık, akıcılık" anlamında birleşmektedir (Sami, 2007, s. 731; Parlatır, 2012, s. 1479; Devellioğlu, 2013, s. 932; Richardson, 1829, s. 842; Redhouse, 2011, s. 1070; Steingass, 2015, s. 692). Bunun yanında "ifadede ahenk, açıklık" (Doğan, 1990, s. 977), "ifadedeki açıklık ve akıcılık" (Ayverdi, 2011, s. 2754), "kolaylık, incelik/hafiflik, düzgünlük ve uyumluluk" [selâsetu'l-lafzi: suhûletuhû ve rikkatuhû ve insicâmuhû] (*el-Mu'cemu'l-Vasît*, 2014, s. 492) gibi karşılıklar da verilmiştir. Farsça sözlüklerde "yumuşaklık, yumuşak olma, kolaylık, akıcılık, kolaylık, suyun akıcılığı" gibi kelime anlamları yanında edebî ve terimsel anlam ve açıklamaların nispeten fazla yer alması dikkat çekicidir: "Sözün akıcılığı ve fasih/beliğ oluşu" [revânî ve şîvâyî-i suhen], "Telaffuzu ağır ve zor lafızlar bulunmaması nedeniyle kelimelerin/cümlelerin yumuşak, kolay ve akıcı olması" [nermî, âsânî, revânî-i kelimât ki der-ân elfâz-ı sakîl ve muşkil ne-bâşed], "Akıcılık; terim olarak telaffuzunda ağırlık bulunmayan kelimelerin kolaylıkla akıp gitmesi" [revânî ve be-ıstılâh revânî-i kelimât be-suhûlet ve âsânî ki der-ân elfâz-ı sakîl ne-bâşed], "Şairlere göre manzumenin, lafız yönünden hiçbir karmaşa ve tutukluk barındırmayacak şekilde akıcı olması" [Nezd-i şu'arâ ân-est ki der-nazm revânî be-haddî bûde ki der-ân hîç giriftegî ne-boved ez-cihet-i lafz] (Enverî, 1381, s. 4225; Amîd, 1389, s. 657; Dihhudâ, 1379, s. 1998).

Nümûn, "1. göstermek. 2. açıklamak. 3. bitirmek. 4. yapmak, etmek. 5. görünmek, görülmek" (Kanar, 2013, s. 1700) anlamlarına gelen Farsça "nümûden" fiilinin sıfat fiilidir (etken ortaç). Aynı fiilden türeyen "nümâ" gibi "gösteren, irâ'e eden" anlamında birleşik sıfatlar yapar: Reh-nümûn, reh-nümâ (yol gösteren) gibi (Sami, 2007, s. 1472). Kanar, *nümûn* için şu anlamları işaretlemiştir: "1. örnek, misal. 2. gibi. 3. işaret. 4. gösteren" (Kanar, 2013, s. 1700).

Buna göre *selâset-nümûn* birleşik bir sıfat olarak "selâset gösteren; selâset örneği (Kaplan, 2018, s. 390), selâset nümunesi" gibi anlamlara karşılık gelmekte ve "selîs, selâsetli, selâset-nümâ, selâset-

nümûd, selâset-efzâ, selâset-engîz, selâset-şi‘âr, selâset-edâ” gibi kelimelerle aynı veya yakın bir anlam alanına işaret etmektedir.

Selâset-nümûn’u müstakil bir madde başı olarak ele alan bir sözlüğe rastlayamadık.

Terim Anlamı

Selâset, aslında, sözün bazı ses, anlam ve söyleyiş zorluklarından ve kusurlarından arınmış olmasını ifade eden fesâhat kavramıyla ilişkilendirilebilir. Örnek 1’de yer alan “fesâhat-nizâm, belâgat-intizâm, nutk-ı fasîh”, Örnek 2’de yer alan “kelâm-ı belâgat-meşhûn” gibi terkipler bu ilişkinin göstergeleri olarak okunabilir. Klasik belagat kitaplarının çok az bir kısmında (Okay, 2009, s. 359) *selâset*, kelime olarak kendisine yer bulabilmiş olsa da fesahat bahislerinde değinilen “tenâfür-i kelimât” (kakofoni, kelimeler ve cümleler arasındaki söyleyiş güçlüğü ve uyumsuzluğu) üzerine söylenilenler *selâset* ile yakından ilgilidir. Selâset, bir nevi, cümlede veya ibarede tenâfür-i kelimât bulunmamasıdır. *Nazariyyât-ı Edebiyye*’de *selâset* konusuna geniş bir yer ayıran Ahmed Reşid’in “kelimelerin ve ibarelerin uyum ve denkliğiyle” (2018, s. 62) ortaya çıkar demesi, Farsça bir belagat kitabındaki “Kelimelerde tenâfür, kelimelerin dilde akıcılık (revânî) ve *selâset* ile telaffuz edilememesi” (Mukaddem, 1388, s. 22) şeklindeki tanım bu ilişkinin başka yansımalarıdır. *Selâset*in zıddı rekâket (tutukluk, ahenksizlik) olarak adlandırılmaktadır.

Saraç’a göre *selâset* fasih kelimelerin birbiriyle uyuşması neticesinde ibarede ortaya çıkan akıcılıktır. Bazı kelimeler tok ve kalın seslere, bazıları ise ince ve nazik seslere sahiptir. Bunlar tek başına *selâset*i belirleyen etkenler olmayıp önemli olan, bu kelimelerin konuya uygun seçilmesi, söyleyişte zorluk yaratmaması ve birbirleriyle uyumlu olmasıdır (Saraç, 2011, s. 43).

Tezkirelerde ahenk ve ahenkli anlamında “selîs, *selâset*(li), mevzûn” gibi sıfatlar sıkça tercih edilmiştir (Kılıç, 2003, s. 112). *Selâset*i “İbârenin âhenkli olması demekdir. Selâseti olan sözlere ‘selîs’ denilir” diye tanımlayan Tâhirü’l-Mevlevî ise bu açıklamanın sonunda okuyucuyu ayrıca “âhenk” maddesine yönlendirir (1994, s. 134).

Selâset-nümûn, “selâset vasfına sahip, selîs, selâsetli, selâset nümunesi olan, akıcı ve birbiriyle uyumlu kelimeler barındıran, ahenkli manzum veya mensur sözler” olarak tanımlanabilir.

Tezkirelerdeki Bağlam Anlamı

Selâset-nümûn; tezkirelerde selâset, selîs ya da yukarıda işaret edilen ve selâset-nümûn ile aynı/benzer anlamlara gönderme yapan diğer sıfatlar kadar yaygın bir kullanıma sahip değildir. Geçtiği iki yerde ise doğrudan bir manzumenin değerlendirilmesi veya eleştirisi bağlamında kullanılmamıştır.

Latîfî (Örnek 1) ve Ahdî (Örnek 2) tezkirelerinde görülen *selâset-nümûn*, ilginç bir tesadüfle, her ikisinde de sadece dibacede geçmekte ve iki eserde de hemen hemen aynı bağlam ve konu etrafında sarf edilmektedir.

Örnek 1'de; insanı yaratan Allah'ın ona aynı zamanda konuşma, söz söyleme ve şiir yazma yeteneği bahşettiğinden ötürü şükür ve minnet izharı söz konusudur. Bahsedilen, basitçe konuşma/ifade yeteneği olmaktan da öte renkli lafızlarla fasih konuşma yeteneği, ibretli sözlerle tatlı ifadeler söyleyebilme, inciyi bile kıskandıracak şekilde akıcı (*selâset-nümûn*) manzum sözler söyleyebilme vb. gibi daha özel, estetik ve ileri kabiliyetlerdir.

Örnek 2'de; cehalet karanlıklarında kalan gönülleri, belagatli sözlerin ve akıcı (*selâset-nümûn*) şiirlerin nuru ile temizliğe ve aydınlığa kavuşturduğu için Allah'a şükredilmiştir.

Her iki örnekte; *selâset-nümûn*un sıfat olduğu kelimelerin mensur diye nitelendirilmemesi veya elfaz, nutuk, ibarat, beyan, söz, kelam gibi -mensur veya manzum olma açısından- muğlak bırakılmayıp "nazm" ve "manzûm" olarak nitelendirilmesi dikkati çeken bir başka husustur.

Tezkirelerdeki Kullanım Sıklığı

Selâset-nümûn; Latîfî'nin *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sında 1 kez, Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında 1 kez kullanılmıştır.

Örnekler

Örnek 1:

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Matla'-ı mevzûn-ı kelâm-ı kadîm ve mehâmid-i manzûme-i fesâhat-nizâm ve medâyih-i mensûre-i belâgat-intizâm ol müfzî-i feyz ü ilhâm ve mülhim-i hayru'l-kelâma ki lisân-ı insâna elfâz-ı rengîn ile nutk-ı fasîh ve 'ibârât-ı 'ibret-karîn ile beyân-ı melîh virüp letâyif-i esmâ-i zâtında ve ma'ârif-i kibriyâ-i sıfâtında nükte-gûy u rumûz-âmûz ve sözlerin âb-dâr u pür-sûz idüp tab'-ı letâfet-meşhûnın mevzûn ve kelâm-ı manzûm-ı selâset-nümûnını reşk-i dürr-i meknûn kıldı. Li-mü'ellifihî:

Şükr ü minnet ki 'akl u cân virdi

Nutfeye nutk ile zebân virdi (Canım, 2018, s. 41).

Örnek 2:

Mehâmid-i nâ-mahdûd ol Hakîm-i hikmet-âyîne ki künc-i târîk içre cehl ile tîre olan dilleri envâr-ı kelâm-ı belâgat-meşhûn ve nazm-ı selâset-nümûnun nûr u ziyâsı ile musaffâ ve mücellâ kıldı. Matla':

İtdi mir'ât-ı dili gün gibi nazm ile 'ıyân

Hamdinün binde birin ider isen n'ola beyân (Solmaz, 2018, s. 34).

Kaynaklar

Ahmed Reşîd (Rey) (2018). *Nazariyyât-ı Edebiyye*. C. 1-2. (hzl. Adem Can). İstanbul: DBY Yayınları.

Amîd, H. (1389). *Ferheng-i Fârsî-i Amîd*. Tahran: Râh-i Ruşd.

Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lügati)*. C. 3. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Canım, R. (2018). *Latîfî: Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap).

Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Doğan, D. M. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehber Yayınları.

Dihhudâ, A. E. (1998). *Lugatnâme-i Dihhudâ*. C. 9. Tahran: Tahran University Publications.

Enverî, H. (1381). *Ferheng-i Buzurg-i Suhen*. C. 5. Tahran: Kitâbhane-i Millî-yi Îrân.

Kanar, M. (2013). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

Kaplan, F. (2018). *Latîfî Tezkiresi'nde Edebî Eleştiri Terimleri ve Edebiyat Eleştirisi.* Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, F. (2003). "Tezkirelerde Şiirin Âhengini Belirten Kelimeler Üzerine". *Millî Folklor*, S. 60. 110-115.

el-Mu'cemu'l-Vasît (2014). (hzl. İbrahim Mustafa, Hamid Abdülkadir, Ahmed Hasan Zeyyat, Muhammed Ali Neccar). İstanbul: Dâru İhyâ'i'l-'Ulûm.

Mukaddem, M. A. ve Eşrefzâde, R. (1388). *Me'ânî ve Beyân*. Tahran: Sâzmân-ı Mütâla'a ve Tedvîn.

Okay, M. O. (2009). "Selâset". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul: TDV Yayınları.

Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Redhouse, J. W. (2011). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Richardson, J. (1829). *Dictionary: Persian, Arabic and English*. London.

Sami, Ş. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. Tıpkıbasım. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Saraç, M. A. Y. (2011). *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Solmaz, S. (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap).

Steingass, F. J. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tâhirü'l-Mevlevî (1994). *Edebiyat Lügati*. (hzl. Kemal edip kürkçüoğlu). İstanbul: Enderun Yayınları.

Madde Yazarı: Dr. Ömer Uyan

Yazım Tarihi: 30 Nisan 2025